

ĐÀO TẠO DỊCH THEO ĐỊNH HƯỚNG CHUYÊN NGHIỆP TẠI CÁC TRƯỜNG ĐẠI HỌC TRÊN THẾ GIỚI

VŨ VĂN ĐẠI*

Trường Đại học Rennes 2 (Vùng Thượng Bretagne, phía Tây nước Pháp) vừa tổ chức hội thảo về đào tạo dịch theo định hướng chuyên nghiệp từ ngày 22 đến ngày 23 tháng 9 năm 2006. Chúng tôi đã tham dự và tham luận tại hội thảo này. Dưới đây chúng tôi sẽ chia sẻ với độc giả những thông tin thu nhận được từ hội thảo để cùng thảo luận, suy ngẫm nhằm tìm ra những đường hướng áp dụng cho quá trình đào tạo dịch hiện nay ở các trường đại học chuyên ngữ Việt Nam.

Chủ đề của hội thảo là “Trường đại học cần phải trang bị năng lực nghiệp vụ gì cho biên/phiên dịch?” (tiếng Pháp: “*Quelle qualification universitaire pour le traducteur?*”). Hội thảo đã tiếp đón 71 đại biểu các trường đại học Pháp và quốc tế đến từ Mỹ, Canada, Anh, Tây Ban Nha, Phần Lan, Moldavi, Rumani, Mozambic, Đài Loan, Trung Quốc. 32 báo cáo trình bày tại hai phiên toàn thể và các tiểu

ban, 02 buổi thảo luận bàn tròn đã tập trung vào các vấn đề sau:

- a) Sinh viên tốt nghiệp đại học cần có năng lực chuyên môn như thế nào để có thể được các công ty dịch thuật chuyên nghiệp sử dụng?
- b) Tương quan giữa tiêu chuẩn nghiệp vụ dịch và đào tạo đại học;
- c) Năng lực của người dịch và thể hiện năng lực trong tác nghiệp;
- d) Tiêu chí kiểm định chất lượng đào tạo dịch.

Nhằm làm sáng tỏ điểm (a), các nhà tổ chức, trong đó phải kể đến GS. D. GOUADEC, một trong những tên tuổi lớn trong giới nghiên cứu dịch thuật và đào tạo dịch, đã mời đại diện của ba công ty dịch thuật chuyên nghiệp có trụ sở ở Pháp đến phát biểu tham luận. Đó là các công ty: (1) Star Industriel des Langues, sử dụng 15000 nhân viên, chiếm 3% thị phần trên toàn châu Âu; (2) công ty SDL Languages Services Providers với 1300 nhân viên,

* PGS.TS. Trường Đại học Hà Nội

có thể cung cấp dịch vụ dịch thuật liên quan đến 9 lĩnh vực như ô tô, viễn thông, thông tin đại chúng, du lịch...; và (3) công ty Lionbridge Technologies, chuyên cung cấp dịch vụ dịch liên quan đến các ngành công nghệ, viễn thông, luật pháp... Báo cáo của đại diện 3 công ty nói trên đã nêu bật các khía cạnh về năng lực mà người dịch cần có để có thể được công ty ký hợp đồng dịch. Tựu trung lại người dịch cần có các kỹ năng sau:

- có năng lực ngôn ngữ tốt;
- có kiến thức chuyên ngành sâu rộng;
- làm chủ tiếng mẹ đẻ; điều này đặc biệt quan trọng khi phải biên soạn văn bản;
- làm chủ tiếng Anh vì đây là ngôn ngữ được dùng trong tất cả các doanh nghiệp;
- có năng lực biên tập tốt;
- có khả năng dịch được mọi loại hình văn bản;
- có khả năng tìm kiếm và định vị các công cụ hỗ trợ dịch (phần mềm, từ điển điện tử, ...);
- nhanh chóng hoàn thành công việc dịch một cách chính xác;
- có thể làm việc theo nhóm;
- thích nghi được với các loại khách hàng: đối với khách khó

tính yêu cầu chi tiết và thời hạn gấp gáp cần phải có thái độ khác với những khách hàng khác.

Quan điểm trên đây giành được sự đồng tình của một số đại biểu tham dự hội thảo. Tuy nhiên, có nhiều ý kiến khác tham gia tranh luận, trong đó có ý kiến của chúng tôi. Quả vậy, căn cứ vào những tiêu chuẩn trên có thể thấy các công ty dịch thuật đòi hỏi quá cao đối với người tốt nghiệp đại học, và yêu cầu họ phải tác nghiệp được ngay. Điểm này rõ ràng không phù hợp với nhiệm vụ đào tạo bậc đại học, đặc biệt đối với đào tạo đại cương đa ngành. Thứ nhất, khối lượng kiến thức văn hoá khoa học kỹ thuật trong thời đại ngày nay rất rộng lớn, đa dạng nên không thể yêu cầu sinh viên trong một thời gian ngắn nắm được kiến thức của nhiều lĩnh vực chuyên ngành (cử nhân trong hệ thống giáo dục châu Âu đào tạo trong 3 năm; cử nhân ngoại ngữ ở Việt Nam đào tạo 4 năm nhưng các môn dạy bằng tiếng Việt chiếm khối lượng tương đối lớn). Ngay cả với giáo viên, điều này cũng không thể thực hiện được. Thứ hai, các cơ sở đào tạo dịch chỉ có thể tập trung vào một số chuyên ngành thuộc thế mạnh của mình nhằm phục vụ trực tiếp cho giới công nghiệp và kinh tế của khu vực nơi trường đặt trụ sở. Ví dụ, trường Rennes 2 tập trung vào hướng dịch văn bản pháp lý, báo chí, dịch phụ đề phim, và

giao tiếp doanh nghiệp theo yêu cầu của các công ty công nghiệp đóng trong vùng Haute Bretagne. Vì vậy, theo chúng tôi chỉ nên đặt ra mục tiêu trang bị cho sinh viên *những kỹ năng cơ bản*, tối thiểu (*compétences minimales*) tạo tiền đề cho họ sau này có thể chuyên môn hoá.

Liên quan đến chủ đề (b) tất cả các tham luận đều ủng hộ quan điểm cho rằng năng lực nghiệp vụ mà các công ty dịch thuật chuyên nghiệp yêu cầu đối với nhân viên là một cơ sở quan trọng quyết định việc xác định nội dung đào tạo dịch ở trường đại học. Phương pháp xây dựng chương trình đào tạo của trường Rennes 2 và trường Barcelona rất đáng học tập. GS. Gouadec đã tiến hành điều tra 241 nhân viên đang làm việc tại các công ty dịch thuật nhằm tìm hiểu họ mong muốn gì ở các sinh viên. Kết quả điều tra đã khiến GS lập ra một môn học mới bắt buộc đối với tất cả sinh viên là “*ngôn ngữ nghề nghiệp*” (*langue de métier*). Kết quả là 40% sinh viên thực tập tại các công ty đã được ký hợp đồng tuyển dụng. GS. Hurtado thuộc trường ĐH Barcelona cũng tiến hành điều tra quan niệm về hoạt động dịch trên hai đối tượng là giáo viên ngoại ngữ và phiên dịch chuyên nghiệp. Các kết quả điều tra đã giúp nhóm nghiên cứu đề xuất chương trình đào tạo *dịch theo kỹ năng* (*planification curriculaire par*

compétences). Chúng tôi sẽ có dịp trình bày về vấn đề này.

Chủ đề (c) là thể hiện năng lực trong tác nghiệp. Các tham luận đã tập trung phân tích khả năng vận dụng các kiến thức thu nhận được trong quá trình đào tạo để hành nghề biên/phiên dịch. Đa số các báo cáo đã nêu bật khả năng sử dụng các *công cụ hỗ trợ* cho dịch thuật. Đây là điểm rất đáng chú ý mà các trường đại học Việt Nam chưa quan tâm thoả đáng. Quả vậy, hội thảo cho rằng người biên dịch phải biết định vị các công cụ hỗ trợ cho mình, (*localisateur*) và phải biết tìm nó ở đâu. Điều này rất quan trọng vì chính những công cụ hỗ trợ này giúp người dịch tra cứu tìm hiểu kiến thức, thiếu nó người dịch sẽ gặp khó khăn và có thể mắc lỗi.

Vấn đề (d) - đánh giá chất lượng đào tạo và năng lực chuyên môn của sinh viên - được thảo luận rất chi tiết. Theo các đại biểu, việc kiểm tra năng lực của sinh viên phải dựa vào các yếu tố sau: kiến thức văn hoá chung, kỹ năng dịch và kỹ năng nghiệp vụ dịch.

Việc kiểm tra kỹ năng nghiệp vụ dịch được thực hiện dưới hình thức một bài kiểm tra:

- trong môi trường và các điều kiện gần với thực tế nghề nghiệp;
- đòi hỏi sinh viên phải huy động toàn bộ các kiến thức và kỹ năng

đã miêu tả căn cứ vào yêu cầu của dịch chuyên nghiệp;

- đánh giá kết quả kiểm tra theo các tiêu chí: lỗi ngôn ngữ (chính tả, ngữ pháp, cú pháp); lỗi do chuyển di tiêu cực; lỗi làm cho người sử dụng không hiểu bản dịch, hoặc không thực hiện được những nội dung, yêu cầu nêu trong bản dịch.

Ngoài những vấn đề nêu trên, hội thảo đã nêu vấn đề công nhận tương đương chứng chỉ, bằng cấp của các cơ sở đào tạo dịch. Trong xu thế toàn cầu hoá hiện nay các trường sẽ thoả thuận để công nhận bằng cấp của các trường bạn, tạo điều kiện cho sinh viên tích lũy tín chỉ một cách dễ dàng đồng thời vốn kiến thức tích lũy được đa dạng.

Qua hội thảo này, đối chiếu với thực tế Việt Nam, chúng tôi có những suy nghĩ sau, xin được mạnh dạn nêu ra để chúng ta cùng thảo luận.

Đào tạo theo định hướng chuyên nghiệp là con đường tất yếu để có thể tạo điều kiện cho sinh viên tìm việc làm. Trong bối cảnh đào tạo tổng hợp như hiện nay, định hướng này, theo chúng tôi, khó khả thi ở trình độ cử nhân với một chương trình chủ yếu nhằm cung cấp kiến thức, không dành vị trí xứng đáng cho việc rèn luyện kỹ

năng nghiệp vụ. Trường hợp sinh viên đã đạt được trình độ ngôn ngữ thỏa đáng thì có thể định hướng nghiệp vụ ngay từ năm thứ nhất theo chương trình đào tạo cử nhân. Nhưng thực tế cho thấy họ chưa đủ sức. Do vậy việc đào tạo chuyên nghiệp chỉ có thể thực hiện ở trình độ thạc sĩ (*master*).

Thực tập dịch trong môi trường nghề nghiệp là một thành tố không thể thiếu của quá trình đào tạo. Những năm 80-90, Trường Đại học Ngoại ngữ (nay là Trường Đại học Hà Nội) đã thực hiện công tác này. Đáng tiếc là hiện nay do nhiều nguyên nhân, chúng ta không tổ chức cho sinh viên thực tập nữa. Đào tạo dịch nhưng không tổ chức thực tập cho sinh viên trong môi trường nghề nghiệp chỉ là dạy dịch mang tính học đường. Có lẽ sinh viên sẽ phải tự xoay sở để tiếp cận với môi trường dịch chuyên nghiệp?

Cung cấp các công cụ hỗ trợ dịch cũng là điều chúng ta đáng quan tâm. Hiện nay mạng thông tin nội bộ của nhiều trường đại học hoạt động rất hiệu quả. Người dịch mong đợi tìm được các địa chỉ trên mạng giúp họ có thể dễ dàng tìm kiếm và sử dụng các phần mềm hỗ trợ dịch, và các công cụ tư liệu khác. ☐